

Kaetano Galindo

INFINITE JEST U BRAZILU

Možda svetu Dejvid Foster Volas nikada nije bio toliko potreban.

Bar ja, posmatrajući iz ovog svog ugla planete, gledajući duboko podeljen Brazil, obeležen mržnjom, netolerancijom, raznim vrstama pravila koja odbijaju da drugome daju pravo da bude ono što jeste i onakav kakav jeste, mogu reći da nam je duboko potreban diskurs zasnovan na saosećanju, prihvatanju, trudu da razumemo druge i da makar i na nekoliko minuta živimo po parametrima i uslovima života jedne drugačije osobe.

Tokom poslednjih dvanaest godina veoma sam udubljen u Volasovo delo, imao sam priličnu čak i da prevedem *Infinite Jest* (*Beskraina lakrdija – Grača Infinita*) i *The Pale King* (*Bledi kralj – O Rei Pálido*), njegov nedovršeni roman. Prvi je objavljen u Brazilu 2014, a drugi je u procesu izrade i trebalo bi da ide u štampu sledeće godine. Ali premda su me u najvećoj meri ti prevodi doveli do ovog poziva da sa vama razgovaram, sa vama tako udaljenim od mene a tako bliskim zahvaljujući interesovanju za delo istog autora, razume se da je moja udubljenost najpre bila čitalačka. I kao čitalac sam bio poput žrtve fascinacije pobuđene Volasovim delima.

Godine 2005. prepustio sam se ljubopitljivosti i najzad izvideo čega to ima u tom romanu o kome se toliko govorilo u krugovima koji su me toliko zanimali. Na kraju krajeva, najčešće tako biva. Težinu ima reč prijatelja, onih najsličnijih vama. Tako sam dospeo do romana *Infinite Jest* po preporukama ljudi koji su mi u velikoj meri nalik, ne sluteći da će me to oduvesti do jednog od najradikalnijih iskustava potvrde drugosti u mom životu.

U tom trenutku zapravo želeo sam potvrdu života. Želeo sam da mi Volas pokaže da je roman još uvek bitan.

Nalazio sam se usred prve verzije svog prevoda *Uliksa* Džejma Džojsa (koja je objavljena tek 2012), i mučio me je osećaj da su romanopisci nakon Džojsa na neki način morali da zatvore oči pred inovacijama i pitanjima koje je *Uliks* ustoličio. Odnosno, mučio me je osećaj da je post-*Uliks* književnost u velikoj meri pre-*Uliksova*.

Mislim da sam u decembru 2005. otvorio prvu stranicu romana *Infinite Jest*. Tokom nadnih godina pročitao sam apsolutno sve što je Dejvid Foster Volas objavio, i, do pre oko tri godine, kada se akademска produkcija istinski zahuktala, mogao sam još i reći da sam pročitao i sve što je o njemu napisano.

Pročitao sam knjige.

Pročitao sam tekstove koji nisu uključeni u knjige.

Preslušao sam snimke javnih čitanja.

Čitao sam časopise. Slušao intervjuje. Gledao intervjuje.

I najčudnije od svega (najveći dokaz veličine autora kog sam otkrivaо), umesto da mi taj roman potvrdi da se *Uliks* može „nadići“, uvideo sam unutar *Uliksa* čitav splet stvari koje još uvek nisam vrednovao. *Beskraina lakrdija*, više nego kao nastavak *Uliksa*, razotkrila se kao sestra irskog dela.

Jer ja sam započeo prevođenje Džojsovog romana na isti način kao što sam otpočeo i čitanje, godinama pre toga: u potrazi za formalnom inovacijom, tehničkom virtuoznošću. I jasno da sam sve to tamo i pronašao (i to napretek). Međutim, iz deset godina posvećenosti *Uliksu* izašao sam sa apsolutnim uverenjem da je njegov najveći uticaj na moj život, i na život pisaca tokom gotovo čitavog veka nakon objavlјivanja, bio ljudski, humanistički. *Uliks*, kako je to lepo primetio brazilski pesnik Paulo Enrikeš Brito, najverovatnije je jedini veliki spomenik modernizma sazdan kao spomenik prihvatanju, potvrđivanju, onom sveobuhvatnom *da* koje ga zatvara.

I činjenica je da (premda je Volasov svet mnogo manje „optimističan“ od Džojsovog), u sazdavanju mene kao čitaoca, kao prevodioca, kao *osobe*, jednostavno ne mogu razdvojiti proces učenja kroz koji sam prošao sa Džojsom od procesa učenja koji sam proživeo sa romanom *Infinite Jest*, i svim ostalim delima Dejvida Fostera Volasa.

Pre nekoliko nedelja, kao posledica objavlјivanja mog *vodiča* kroz čitanje *Uliksa*, pozvali su me da održim kurs u opštinskoj biblioteci Kuritibe, grada u kojem sam rođen i u kojem oduvek živim. Međutim, tema kursa nije bio samo *Uliks*. Želeli su da govorim o približavajućima između Džojsa i Volasa.

I tek u procesu pripreme ta tri predavanja u trajanju od tri sata (koji se poklopio sa nastankom ovog teksta), shvatio sam dubok odnos koji su ta dva autora uspostavila u mom životu, u mom pozivu, u mojoj viziji sveta. Ali očigledno je (bar je meni očigledno) da je tokom svih tih godina taj odnos delovao na pozadinskom nivou, određujući i usmeravajući moje izbore, moje čitanje, i moja dela (moju jedinu knjigu prikazdaka, na primer...).

S njima su se sjedinila prethodna čitanja, sada takođe iznova protumačena kroz novu paradigmu, aktivna i u novom tumačenju same paradigme; na njih su se naslonili i novi autori koje sam otkrio nakon „reformisanog“ pogleda, izmenjenog ovim procesom.

Najzanimljivije je, međutim, to što je i moja prevodilačka karijera u velikoj meri omeđena ovom dvojicom autora.

Kada sam seo da prevedem prvu stranicu *Uliksa*, nikada ranije ništa nisam preveo u životu. Kada sam objavio svoju verziju Džojsovog romana, međutim, to je već bio moj dvadeset peti prevod. I sasvim sigurno je odjek „mog“ *Uliksa* doveo do toga da budem pozvan da prevedem *Infinite Jest*.

Predao sam konačnu verziju *Uliksa* izdavaču (*Companhia das Letras*) krajem 2011. Početkom 2012. već sam radio na najvećem Volasovom romanu. Tada su očekivanja brazilskih čitalaca već bila na visokom nivou. Volasova reputacija (barem među onima koji se zanimaju za kreativnu, inventivnu književnost) samo je rasla, dok je istovremeno nova generacija autora zauzimala sve veći prostor na izdavačkoj sceni: generacija autora na koje je Volas izvršio presudan uticaj.

Imena kao što su Seržio Rodrigeš, Žoka Reinerš Teron, Daniel Pelicari i Daniel Galera, u svojim intervjuima i kritičkim esejima pomogli su učvršćivanju Volasovog uticaja na čitalačku publiku koja nije nužno imala i direktni kontakt sa njegovim stvaralaštvom. Istovremeno, stvaralaštvo autora ove nove generacije romanopisaca (uglavnom mlađih od Volasa), pomogla je da se čitalačka publika „navikne“ na književnost koja je, iako nije derivat, iako ne imitira, ipak izgrađena na osnovu Volasovih preokupacija i tema.

Čitaoci književne fikcije „na visokom nivou“ bili su izloženi Volasu, svesno ili nesvesno. I, naročito nakon neizbežnih (i u izvesnoj meri neželjenih) odjeka izazvanih samoubistvom pisca, njegovo ime izrastalo je u neku vrstu magične reči koja predstavlja sve ono najinovativnije što se može zamisliti unutar književne materije.

Ali još jedan zanimljiv podatak je da 2008, kada nam je stigla vest o Volasovoj smrti... (Dobro se sećam. Sedeo sam tačno na istom mestu na kojem i sada sedim, pišući za vas koji ćete ovo čitati na drugoj strani zapadnog sveta. Bivša studentkinja poslala mi je mejl. Požurio sam da proverim verodostojnost priče na internetu. Nakon nekoliko minuta potrage za informacijama, nakon nekoliko minuta nade da je studentkinja pogrešila, da nije istina, nisam uspeo da učinim ništa drugo osim da ustanem, odšetam do dnevne sobe, i provedem naredni sat u improvizaciji, ne sećam se više ni kakvoj, na raštimovanom klaviru, starom skoro koliko i ja, koji stoji kraj prozora... muzika je oduvek bila moj način da prepustim begu od haosa...) ...on uistinu i nije bio nepoznat autor u Brazilu. *Kratki razgovori sa ogavnim muškarcima* (*Breves entrevistas com homens hendiondos*, u prevodu Žosea Rubensa Sikeire), njegova druga knjiga pripovedaka, objavljena je 2005, i nju je objavila *Companhia das Letras*, najveća i najznačajnija izdavačka kuća u Brazilu. Međutim, iz nekog razloga (tajming, „naštimovanost“ između prevodioca i tog tipa proze...) to objavljivanje imalo je odjek daleko manji od onog kakav su Volasovi fanovi mogli očekivati.

I sâm sam, dva meseca pre njegove smrti, u jednom književnom časopisu objavio prevod njegovog teksta o Dejvidu Linču.

Između omaža i žalbenih poruka njegovih tada malobrojnih brazilskih čitalaca (čak je napravljen i sajt, čiji sam bio urednik, njegovi tvorci bili su Pelicari i Galera, a glavni urednik Andre Konti, koji je tokom kraćeg vremena bio zadužen i za druga Volasova izdanja), dogodila se i nagla popularnost dela *Ovo je voda*, danas izuzetno čuvenog govora o sopstvenom formiranju koji je Volas izgovorio na Koledžu Kenjon još 2005, i koji je odmah potom u Sjedinjenim Državama objavljen u vidu knjige.

Ovde je jedan značajan mesečnik kupio autorska prava, i nekoliko nedelja nakon smrti autora Brazilcima je predstavljena do dana današnjeg najbolja ulazna kapija, najbolja ilustracija Volasove „šokantne“ filozofije književnosti i života. Nije prošlo mnogo a mnogi su tekst već delili, ponovo štampali, ponovo prevodili, adaptirali u vidu snimaka na Jutjubu... U roku od nekoliko meseci, Volas više nije bio ime koje se citiralo samo među osobama koje su se najviše interesovale za više-nego-savremenu književnost, i postao je široko prepoznatljiv, „onaj romanopisac što se ubio“, „onaj lik iz onog teksta o ribicama koje ne znaju šta je voda...“

To još uvek nije bilo ni blizu onog odjeka koji smo mogli poželeti, ali bio je to dobar početak. I, naročito sa Kontijeve tačke gledišta, bio je to prorok ka prilici da iznova ubedimo izdavača da se uključi u druge volasovske projekte, nakon relativno frustrirajućeg učinka vezanog za *Kratke razgovore...*

Tako je Seržio Rodrigeš u prestižnom književnom časopisu (*Serrote*) objavio izbor odlomaka iz eseja *E Unibus Pluram*, možda i najboljeg određenja Volasovog estetičkog „vjeruju“. Tako su Danijeli (Pelicari i Galera) odabrali, organizovali, preveli i objavili prvu zbirku Volasovih eseja u Brazilu (koja je obuhvatala manje od polovine njihovog ukupnog obima, a objavljena je 2012).

Dakle, kada je najzad došlo do takvog razvoja događaja (više od petnaest godina po objavlјivanju engleskog izdanja 1996), do toga da je *Infinite Jest* dobio brazilski prevod, a

da je prevod bio u nadležnosti nekog ko je doskoro bio potpuno nepoznat, ali u tom trenutku već sa izvesnom reputacijom kao odskorašnji prevodilac Džojsa, sve je veoma dobro funkcionalo u smislu čitalačkih očekivanja. Izdavač mi je ustupio mesto na svom blogu kako bih čitaocu mogao informisati o napretku radnog procesa. Na svakih petnaest dana obaveštavao sam koliko sam stranica preveo, i pisao komentare o tom procesu.

Nemam informaciju da je i jedan tok prevođenja na taj način javno dokumentovan u Brazilu i da su ga pratila tako opipljiva očekivanja. I sve to, naravno, u svetu „visoke književnosti“. Kada smo, na primer, došli do diskusije o naslovu knjige (sa njenim složenim šekspirskim odjekom), urednik i ja smo se našli pod pravom kišom predloga, apsurdnih, duhovitih, dobronamernih, besmislenih...

Toj „tenziji“ koja je prethodila izdavanju naše *Beskrajne lakrdije* doprinelo je i to što je roman istovremeno prevođen i u Portugalu. U okolnostima koje sigurno nisu strane slovenskom čitaocu, mogu reći da nivoi međusobnog razumevanja između Portugalaca i Brazilaca (koji u teoriji govore istim jezikom) osciliraju unutar različitih oblasti. I jedna od njih je „formalnost“. Jedan tekst na Vikipediji (postoji samo jedna portugalska Vikipedija, zajednička svim zemljama u kojima se taj jezik govorii), može se urediti i u Lisabonu i u Rio de Žaneiru. Čitalac uviđa poreklo autora, ali usled postojanja pravila savršeno razume njegov tekst. Sa druge strane, ako jednom Brazilcu dam na čitanje transkripciju razmena poruka između dva Portugalca na WhatsApp-u, ne mogu biti siguran da će se održati ista značenja. I, kao što svaki čitalac savremenih romana zna (a posebno Volasov čitalac), ovi manje „formalni“ registri u velikoj su meri odgovorni za ton takve proze. Zbog toga brazilski autor ne može na zadovoljavajući način iščitati portugalski prevod Volasa. I obrnuto.

Osim toga, ove dve zemlje obično odvojeno pregovaraju o otkupu autorskih prava i objavljuvanju prevoda. Ako bismo striktno gledali, ne bi trebalo ni da je moguće u Brazilu kupiti portugalski prevod određenog romana.

U Portugalu su *Infinite Jest* preveli (kao *A Piada Infinita*) otac i sin, Salvato Teleš de Menezeš i Vaško Teleš de Menezeš. Imao sam priliku da razmenjujem mejlove sa Vaškom (sinom) i ovde na polici, nadohvat ruke, imam primerak prevoda koji su mi obojica potpisala. (Tokom prevođenja, razgovarao sam i sa velikim Ulrichom Blumenbahom, nemačkim prevodiocem romana, vrlo pedantnom i pažljivom osobom.)

Ali, zbog svega gore rečenog, portugalska verzija ne bi trebalo da stigne do Brazila. Međutim, ona je stigla. I stigla je kada je naša verzija još bila u fazi pripreme. Bilo je zvaničnih pritužbi izdavača protiv knjižara koje su nudile *Beskrajnu lakrdiju* kao *A Piada Infinita*, i ja sam čak dobijao žalbe i od nepažljivih čitalaca koji su kupili knjigu ne shvatajući da se radi o portugalskoj verziji i smatrali su provodičeve izbore izuzetno čudnim!

Ovako nešto moglo se desiti sa izlaskom knjige iz serijala o Hariju Poteru. Ili sa najnovijim romanom Dena Brauna. A činjenica da se to dogodilo sa složenim, golemim i gustim Volasovim romanom, već je mnogo govorila o tom *hajpu*, o znatiželji, pa i nemiru brazilskih čitalaca. Kao da je *Infinite Jest* najpre dospeo u Brazil u „piratskoj“ verziji...

Po pravilu radim brzo.

Moji pravi poziv je profesorski (profesor istorije portugalskog jezika), radim na jednom saveznom univerzitetu. Književno prevođenje je moja preokupacija tokom (virtuelnih) slobodnih sati, i može se održati u mom kalendaru samo ako je veoma efikasno obavljam.

Tako moj prirodni ritam rada naginje izvesnoj brzini. Ništa tu nije po zasluzi, a (nadam se) ni nezasluženo. Lako izgubim interesovanje i brzo se dekoncentrišem. Ali ako radim ubrzanim ritmom, pod pritiskom rokova i tenzija, dosegnem poprilično visok nivo koncentracije.

Postojao je pritisak čitalaca.

Postojao je interes izdavača da iskoristi to interesovanje kako bi što pre objavio knjigu.

Postojao je taj portugalski prevod, čije je prvo izdanje već pretilo da bude rasprodato.

I tu je bila činjenica da, ako uglavnom prevodim otvarajući prvu stranicu poslate knjige i odmah pišući verziju na portugalskom (što će reći, bez prethodnog čitanja, kada ću već između prevoda i najmanje dva redigovanja tu potrebu eliminisati, i kada već volim da me tok dela drži radoznalim i zainteresovanim dok prevodim...), u ovom slučaju je situacija bila potpuno drugačija. Čitao sam, ponovo iščitavao, studirao, zamišljao mogućnosti da stvorim brazilsku verziju Volasovog jezičkog eksperimenta, već godinama. Njegova impresivna sposobnost da generiše ono što se već nazivalo „brain voice“ jedne generacije, od krhotina govora, od sabijenog diskursa korporativnog sveta, od najčudnijeg i najudaljenijeg rečnika, od sintakse koja je istovremeno složena i deluje spontano... to mi se rojilo u glavi već dugo. Želeo sam da stvorim brazilsku paralelu tom glasu: u mejlovima koje sam pisao, pričama koje sam objavljivao, u drugim prevodima.

Bio sam „pripremljen“ da prevedem *Infinite Jest* na jedan sasvim nov način. Nijednu prevedenu knjigu nisam tako intenzivno analizirao i rastvorio pre nego što sam pokušao da ispišem prvu stranicu. I zato sam bio uveren da ću taj zadatak završiti u roku koji je mnogima delovao neverovatno.

Imao sam dvanaest meseci da završim prevod. Blumenbahu je, na primer, trebalo šest godina.

(I ovde je neophodna još jedna zagrada.

Završio sam u roku. U stvari, možda i brže. Ali majka mi je umrla u oktobru 2012, posle skoro meseca dana u bolnici. Nakon toga, bila su mi potrebna gotovo dva meseca da nastavim prevod minimalno pristojnim tempom.

Ova zagrada je neprimerena?

Možda, i ja bih je sam verovatno smatrao neadekvatnom pre nego što sam prošao kroz sve te godine udubljenosti u Džojsa, u Volasa, u Džojsa kojeg mi je pokazao Volas, u Volasa kojeg je Džojs dopustio. Danas sam sasvim siguran da su mi njih dvojica pomogla da prođem kroz sve to, da je to iskustvo, nedelje u bolnici, pretnja i potom neumitno prisustvo smrti, razvilo uverenje da se sve što je tamo moglo biti bol preobrazilo u viziju sveta, u deo mene koji mi je omogućio da bolje razumem knjigu koju prevodim, i učinio me sposobnim da stvorim njenu verziju koja bi istu istinu iskazala na portugalskom.

Moja mama se zvala Irakema, ime koje je izmislio Žoze de Alenkar, brazilski romanopisac iz 19. veka, kao anagram reči Amerika. Novi svet.

Moj novi svet, bez nje, bio je takođe i svet u kojem sam napisletku postao prevodilac dela *Infinite Jest*. Takođe zahvaljujući i njoj.)

Predao sam prevod za 13 meseci.

Knjiga je mogla da izadje u predviđenom roku, iako smo morali računati na zakašnjenje od nekoliko meseci, zbog toga što smo Andre i ja želeli da sačekamo da Kisa Karporeso, najbolja lektorka te izdavačke kuće, bude slobodna da se bavi Volasovim tekstom. Mislili

smo da je bolje da prihvatimo još to odlaganje i tako tekstu podarimo jedno čitanje za koje smo znali da bi ga ona, među retkim, mogla sprovesti.

Baviti se „različitom“ književnošću, smelom, uvek je rizik. I rizik postaje veći kada u ekipu uključite (koliko god je prevođenje usamljenički posao, objavljivanje je uvek rezultat grupnog napora) nekoga ko ne razume suptilnosti tog projekta. Potrebu, na primer, da se u određenim trenucima napiše „pogrešno“, da se drugima nametnu granice sopstvenog jezika...).

I čekali smo na Kisin slobodni trenutak, makar to i dovelo do toga da izlazak knjige bude pomeren tek za 2014, više od godinu dana nakon što je predata „krajnja“ verzija... (jer tokom tog vremena, osim što je ona pročitala čitav prevod, poredeći ga sa originalom i predlažući poboljšanja, i ja sam uzimao njen rad, iznova ga u celosti iščitavao, odobravajući i komentarišući svaki predlog... tokom svih 1600 stranica prevedenog teksta...).

Ali i pre objavljivanja usledio je dug proces odabira, koji je poprilično odredio sreću i prijem romana u Brazilu. Odabir naslovne strane.

Projekat *Infinite Jest* od početka je bio drugačiji. Umesto uobičajene situacije, u kojoj izdavač obezbeđuje autorska prava, bira prevodioca, raspita se o njegovom slobodnom vremenu i pošalje mu rad, ovde se radilo i o ličnom projektu. Od moje prve posete Andreu Kontiju 2008, bili smo zapanjeni sličnošću naših biblioteka, i prostoru koji je u njima posvećen Dejvidu Fosteru Volasu.

Toliko smo mnogo razgovarali od tog dana da je i moje sećanje jedan veliki rusvaj. Ali gotovo bih se mogao zakleti da smo već tog prvog dana (obojica skloni hiperbolama i ozbiljnim zakletvama) zaista izgovorili rečenice: „Prevešćemo Uliksa! i „Prevešćemo *Infinite Jest!*“

Iskoristiti odjeke objavljivanja jednog, kako bismo odrešili projekat vezan za drugog, delovalo je, dakle, prirodno. I izbliza sam pratilo proces ubedljivanja unutar izdavačke kuće, elaboraciju kupoprodajne ponude, potpisivanje ugovora. Mogao je prevod pasti u ruke Danijelu Galeri, koji je takođe pratilo celu priču. Ali u dubini duše mislim da sam oduvek znao da je moj.

I još pre nego što sam predao konačnu verziju počeli smo (nas trojica) da razmatramo ideje za naslovnu stranu. I vrlo rano se javio motiv lobanje, možda kako bismo olakšali težinu toga što je čitalac naveden da pomisli na *Hamleta* na osnovu prevoda izraza *Infinite Jest*, koji kod anglofonog čitaoca ima velike šanse da odmah prizove scenu u kojoj danski kraljević kontemplira nad lobanjom Jorika, dvorske lude iz doba svog detinjstva, *a fellow of infinite jest*.

Međutim, ništa me nije pripremilo (ni prvi nacrti koje su dizajneri slali izdavaču) za pokrku koju sam primio u julu 2014, dok sam učestvovao na radionici književnog prevođenja u istorijskom gradu Paratiiju, gde se odvija najveći književni festival u Brazilu, FLIP.

U dodatku poruci nalazila se 3D projekcija jedne radikalne koncepcije korica knjige. Projekat u samo dve boje (beloj i narandžastoj), na korici se nalazila samo nacrtana lobanja, sa očima koje su blago podsećale na simbol video-trake i još blaže upućivale na osmeh. I ništa više. Ni naslova knjige, ni imena autora, ni amblema izdavača. Sve to se nalazilo, naravno, na više nego prostranoj poleđini (naše izdanje je imalo 1144 stranice). Međutim, kao najoriginalniji udar celog ovog predloga, ime autora i naziv romana bili su odštampani na obodima stranica, u istoj narandžastoj boji kao i na koricama.

Konti, Galera i ja bili smo i više nego uzbuduđeni. I zaista, s obzirom na uzbuduđenje koje je već uzelo maha na internetu od trenutka otkrivanja naslova, kao i zbog grafičkog projekta knjige, znali smo da se moramo suzdržati da ne otkrijemo konačnu sliku. I nismo mogli da je otkrijemo prvo zato što je rukovodstvo izdavačke kuće tek trebalo da je odobri, naravno, a drugo, zato što smo odmah nakon što je ta etapa osvojena (veoma lako, istinu govoreći), otkrili da su Volasovi zastupnici smatrali da bi odabir lobanje mogao biti odviše makabriistički, da bi u neku ruku mogao biti referenca na smrt autora.

Napisao sam pozamašan tekst u odbranu našeg izbora, objašnjavajući ga, navodeći sve elemente (vijugavu liniju koja asocira na *smajli*, činjenicu da je lobanja tek skicirana, nedovršena, tajanstvenost vezanu za sadržaj knjige, kao i pužu koji unutar svoje radnje sadrži film *Infinite Jest V*, žižnu tačku mreže), i Volasovi zastupnici su se ubrzo saglasili i dali nam određene ruke za projekat. Ova naslovna strana već je imala odjeka i van Brazila, uzduž i popreko, među Volasovim čitaocima i dizajnerima knjiga.

U to vreme, približavali smo se kraju radnog procesa koji je trajao duže od godinu i po dana, a prolazilo je šest godina od onog prvobitnog projekta u kući Andrea Kontija. Knjiga je najzad objavljena u novembru 2014. i, kako je već ranije bila puštena pred oči kritike, već tokom sledeće nedelje Udruženje umetničkih kritičara Sao Paula dodelilo joj je nagradu za najbolji prevod godine.

Pominjem nagradu zbog toga što, kao prvo, ona upućuje na znatiželju samih stručnih kritičara, koji su požurili da steknu uvid u knjigu na vreme kako bi je uzeli u razmatranje za jednu od najznačajnijih nagrada u Brazilu i, kao drugo, zato što je ona predstavljala nešto što u Brazilu zovemo „trešnja na torti“ (premda skoro nikad ne jedemo trešnje!), finalni detalj koji kao da posvetio status objekta želje, knjige koja se rađa.

Najmanje od 2008. postojao je izvestan pritisak čitalaca na društvenim mrežama izdavačke kuće, u vidu pitanja kada će knjiga biti izdata (na isti način kao što se, sada, ne mire sa tim da treba još nekoliko meseci da čekaju na *Bledog kralja*). Otkako sam počeo da pišem za blog u dvonedeljnem razmaku, još 2012, taj pritisak i očekivanja direktno su se očitavali u komentarima na moje tekstove, u beleškama koje su počele da kruže književnim blogovima. Kad sam objavio svoju poslednju kolumnu, potvrđujući da sam predao krajnju verziju prevoda (nakon toga je izdavač odlučio da zadrži kolumnu, ovoga puta ona se objavljuje jednom mesečno), otpočeо je pritisak zbog objavlјivanja, koji je i dalje trajao.

Taj trenutak, u smislu izdavaštva, bio je pravi čas da se *Beskraina lakrdija* pojavi na brazilskom tržištu. Prvi tiraž je rasprodat brzinom koja je čak i izdavače iznenadila. Prvi spotovi *booktuber-a* (fenomen koji je počinjao da dobija na značaju u Brazilu, a sada je izuzetno značajan) pojavili su se već u januaru 2015, i od tada ne jenjavaju. Visoka štampa (gospoda mojih godina ili starija od mene), mladi na blogovima i na Jutjubu, svi su zabeležili veliki uticaj. Priređivali su se događaji povodom objavlјivanja, proveo sam nedelju dana u São Paulu (živim 400 kilometara južno od sedišta izdavača) da održim kurs čitaocima.

Iskreno se ne sećam nekog objavlјivanja tako složene knjige, koja je toliko duboko unutar paradigme takozvane „visoke književnosti“, a kojoj je posvećena tolika pažnja, toliki *hajp*.

Bilo je i onih koji su protestovali zbog nagrade, pretpostavljajući (ne znajući da je knjiga kritičarima bila dostupna ranije) da oni nisu mogli imati vremena da je pročitaju, i da su bili jednostavno zahvaćeni marketinškim talasom ili onim što se naziva *hajp*. Ali činjenica

je da se narednih nedelja, punih objavljivanja komercijalnih naslova uoči Božića, nije moglo ući u ma koju brazilsku knjižaru a da se ne najde na tu narandžastu lobanju, te da se ne vide gomile knjiga koje su se obznanjivale već svojom poledinom, a da se ne sazna da je *Beskrajna lakrdija* već stigla.

I gotovo odmah su se pojavila pitanja: A kada će izaći *Bledi kralj*?

U to vreme je rad na posthumnom Volasovom romanu već počeo, ali završen je tek početkom 2016, i u tom trenutku slušamo ista pitanja čitalaca, uzbudjenih zbog objavljivanja, dok je i sama Sika Karporezo ubrzano radila na dokumentu koji sam joj poslao.

Ako mi je, kao čitaocu, Volas preusmerio puteve i zaista promenio život, a kao prevodilcu mi bio vrhunska škola, ne samo tokom izrade ovih verzija, nego svih tih godina tokom kojih sam zamišljao kako da reproducujem taj *glas* na brazilskom portugalskom... kao učesnik izdavačkog sveta objavljivanja *Beskrajne lakrdije*, a uskoro i njegovog narednog romana, to su bile situacije u kojima sam bio izuzetno privilegovan, u kojima sam imao (pretencioznu) mogućnost da, kao u slučaju *Uliksa*, osetim kako istinski pomažem menjanju pejzaža brazilске književnosti. I možda još i više nego u slučaju Džojsa, jer Volas direktnije govori o problemima koji su bliži mladom čitaocu današnjice. Za onog ko nije čitao knjigu, primera radi, organizacija *InterLace*, stvorena unutar distopiskog sveta *Beskrajne lakrdije*, gotovo je identična *Netfliksu*, koji je nastao deset godina kasnije. I fenomen *binge watching* na goto-vo zastrašujući način naslućen je u ovom romanu još pre dvadeset prvog veka.

Volasov roman, iako već više od dvadeset godina star, i dalje je i te kako *savremen*, i dalje ima mogućnost da određuje puteve i brige jedne generacije čitalaca i (što je još probitačnije) pisaca, koji su u mnogo slučajeva bili deca kada je knjiga izašla iz štampe. Romanopisci koje sam ranije pominjao danas imaju između 38 (Galera) i 55 godina (Rodrigeš, koji je dakle ispisnik Dejvida Volasa, rođenog 1962). Ali ljudi kao što je, na primer, Luiza Gajsler, višestruko nagrađivana autorka kojoj je tek 25 godina, i koja tvrdi da je na nju Volas imao uticaja u rangu Džojsa, Čehova i Hemingveja, možda još bolje ilustruje težinu Volasovog prisustva u današnjem književnom Brazilu.

I ne samo kada su u pitanju stvaraoci. Kamila fon Holdefer, najistaknutije ime među kritičarima svoje generacije (ima 29 godina), već je u januaru 2015. objavila golemi osvrt na *Beskrajnu lakrdiju*, koji je svakako među njenim najdubljim i najoriginalnijim radovima (i sama struktura teksta je volasovski inspirisana).

Ja, kao opsesivni čitalac Volasa (i prevodilac koji još uvek nije zadovoljan: želim da po-kušam da prevedem *Oblivion*, možda i najbolju njegovu knjigu), mislim da njegov uticaj nije jednostavno probitačan, nego istinski neophodan, na različite načine.

Mogu (mogao bih) potrošiti još hiljade stranica govoreći, na primer, o zdravoj vežbi „legitimacije“ spontanih oblika „uličnog“ govora na koje me Volas kao prevodioca primorava, i mogu govoriti o istorijskim poteškoćama brazilske književnosti u nošenju sa jezikom kojim svakodnevno govorimo, te o efektu te volasovske „šok terapije“ koju sprovodi nad stvarao-cima, kritičarima i čitaocima njegovih romana u našoj zemlji. I svakako da to ne dugujemo samo Volasu, ni isključivo ovom romanu, ali činjenica je da se nova generacija romanopisaca (uglavnom sačinjena od autora koji govore više jezika, i vrlo često su i sami posvećeni književnom prevođenju) znatno bolje nosi sa tim u odnosu na ma koju generaciju koja joj je prethodila. I verujem da Dejvid Foster Volas igra ključnu ulogu u toj promeni referenci.

Mogu, dakle, izneti uverenje da brazilskom romanu Dejvid Foster Volas nikada nije bio toliko potreban kao na početku 21. veka.

Ali započeo sam ovaj tekst govoreći da možda ni celom svetu Dejvid Foster Volas nikad nije bio potrebniji. I smatram još važnijim da ovo završim vraćajući se toj ideji.

Beskrajna lakrdija je u Brazilu objavljena odmah nakon predsedničkih izbora kojim je mandat dodeljen predsednici Dilmi Rusef, sa velikom prednošću, koja je iznad svega ukazivala na jasnu podeljenost zemlje: Dilma je pobedila na severu i severoistoku (siromašniji živalji), a izgubila na jugu i jugoistoku. Njen reizbor, i njena inauguracija, u januaru 2015, bili su praćeni protestima koji su, u sklopu velikih događaja 2013. (koji su ulice naše zemlje ispunili protestima protiv troškova Olimpijade), kulminirali jednim od najnižih poteza u istoriji Brazila, kada je izabrana predsednica sменjena sa dužnosti a da nije dokazana nijedna kričićna odgovornost, i to osuđena od strane izaslanika i senatora koji su u ogromnom broju kompromitovani tokom najveće operacije borbe protiv korupcije koju je Brazil (a verovatno i svet) doživeo, usled čega su mnogi od njih naknadno uhapšeni i sklonjeni sa funkcija.

Između 2014. i današnjeg dana (kada je već na vlasti Mišel Terner, najnepopularniji predsednik na svetu, po jednom skorijem istraživanju), Brazil je sve dublje i dublje podeljen. Besna, slepa i gluva desnica osvaja sve širi teren. Utemeljena u fundamentalističkim interpretacijama vere, otvoreno sprovodi cenzuru nad umetnošću i političkim događajima, a njen najviđeniji predstavnik, jedan zvaničnik brazilske vojske, dobro se, čini se, kotira za predsedničke izbore 2018. Levica je razbijena. Njen bivši predsednik Lula, najveći lider osamdesetih godina, osuđen je zbog korupcije i čeka izvršenje kazne, ali bez obzira na to figurira kao najjači kandidat za novi mandat.

Populizam.

Optužbe sa svih strana.

Nasilje, neprijateljstvo, predrasude, mržnja.

Brazil uistinu živi distopiju. I u takvom trenutku dobro je prisetiti se da ako je *Netflix* mogao biti naslućen u *Beskrajnoj lakrdiji*, predsednik Džoni Džentl (razume se, karikatura Ronald Regana), izgleda takođe u velikoj meri predviđa sliku neodgovorne lude kao što je Donald Tramp. Veliki stvaraoci, poput proraka, ne izmišljaju svet koji će doći. Oni ga jednostavno sprovode pre svih drugih.

I povrh svega, dobro je setiti se da duboki uticaj koji Volas može imati (na mene i na tolike druge) nije ograničen samo na polja književnih formi i izvedbi.

Vrednost usmenog govora. Da. Stvaranje nove sintaktičke složenosti, manje izvedene iz sinusoidne prustovske rečenice, a više zasnovane na nedovršenim meandrima naše misli. Da. Slavljenje nedovršenosti, zgusnutosti međuodnosa unutar zapleta. Da. Korišćenje „razlomljenog“ modela u strukturisanju dužeg narativa. Da. Naravno.

Ali nisu ti aspekti nepovratno promenili njegove čitaocе. Nisu ti podaci učinili da ja, jedan Brazilac bez značaja, razgovaram ovde sa vama, u svetu koji ne poznam, o jednoj tako suštinski važnoj stvari. Te stvari menjaju knjige. A ono što zaista menja književnost su osobe. A Volas među svim piscima koje znam ima najveći kapacitet da menja ljude.

Malo je drugih autora koji tako jasno, sa tolikom iskrenošću, pokazuju da je njihov najveći projekat u književnosti u tome da se koristi priovedačkim formama kako bi dublje razumeo ljudsko biće. Kako bi sebe razumeo. Kako bi tebe razumeo, i pomogao ti da se

razumeš. I da razumeš drugog, i svet oko sebe. „Vodu“ koja ti se sve vreme približava, kao u paraboli o ribama.

Kada me pitaju šta je prilikom prevođenja *Beskrajne lakrdije* bilo najteže, uglavnom očekuju da navedem probleme koji se tiču odnosa između dva jezika. Moj odgovor, međutim, uvek glasi da je najteže od svega bilo živeti, mesecima i mesecima, UNUTAR glava osuđenih, depresivnih, očajnih... biti ti ljudi. Prevoditi znači živeti te ideje, kako bi one mogle biti moje, do te mere da mogu ubediti i čitaoca da ih učini svojim. Prevoditi znači živeti *unutar* tih glasova.

I može boleti.

Ponekad može prejako da vas prignjeći.

Ali kada me pitaju šta je bilo najbolje u prevođenju *Beskrajne lakrdije*, moj odgovor je uvek isti. Živeti te stvari.

I dati ih drugima.

Čitaocima. Piscima koji dolaze. Ljudima kojima je zaista potrebno manje mržnje. Više razumevanja.

Kojima treba da se sete vode.

(Sa portugalskog prevela **Jelena Žugić**)